

BEGRIJPEND LEZEN

ONDERWIJSBEHOEFTE
BIJ BEGRIJPEND LEZEN.Tekst *Jolanda Roelfsema*

JUF, MAG IK ALSTUBLIEFT ZELF AAN HET WERK GAAN? IK WEET HET NU WEL!

Het is dinsdagmiddag in groep 6. Op het rooster staat begrijpend lezen en dat betekent Nieuwsbegrip. Terwijl de leerkracht de digitoel 'voorspellen' op het bord tevoorschijn haalt, ...

optie 1: ...maken de leerlingen zich klaar om te verhuizen naar een andere plaats in de klas. De leerlingen die goed zijn in begrijpend lezen komen achteraan in een groepje te zitten, de leerlingen die de leerkracht meer nodig hebben, schuiven aan de instructietafel aan. De anderen zoeken hun leermaatje voor 'Nieuwsbegrip' op en gaan naast elkaar zitten. Bij het verschijnen van de eerste aanwijzingen schieten de vingers de lucht in, dwars door de hele klas. Want over dit onderwerp hebben de meeste leerlingen al wel iets gehoord. Na een ronde voorspellen gaan de instructieonafhankelijke begrijpende lezers aan de slag met een tekst op een hoger niveau, terwijl de anderen onder begeleiding van de leerkracht verder gaan.

optie 2: ...zuchten de leerlingen. "Niet weer dat 'even meekijken in het hoofd van de juf' hoor", denkt een aantal leerlingen. "Als ze het nou nog maar een keertje extra voordoet, zo gemakkelijk is het allemaal niet", denken enkele anderen. Bij het verschijnen van de eerste aanwijzingen, schieten de vingers de lucht in, dwars door de hele klas. Want over dit onderwerp hebben de meeste leerlingen al wel iets gehoord. Na een ronde voorspellen gaat de groep over naar de tekst om moeilijke woorden te onderstrepen. Zo hebben ze dat geleerd. Sommigen beperken zich tot één woord, anderen hebben het hele blad gekleurd. Stuk voor stuk worden de woorden besproken, want om een tekst te kunnen begrijpen, moet je de woorden wel kennen.

Welke situatie is kenmerkend voor uw eigen onderwijs? Of liever gezegd, wat zou u het liefst zien? Denkt u misschien: 'Zo zijn mijn leerlingen niet'? De uitspraken in het rechterstukje zijn letterlijk overgenomen van leerlingen. Op vier scholen, twee van de Sophia Stichting, is onderzoek gedaan naar begripsonderwijs in

een doorgaande lijn. Dat heeft veel informatie opgeleverd over vier belangrijke thema's: instructie & inoefening, transfer, metacognitie en afstemmen op onderwijsbehoeften. Alle vier zijn ze van groot belang voor het bieden van effectief begrijpend leesonderwijs. In dit artikel ga ik dieper in op die afstemming. Het maakt niet uit welke methode u gebruikt. Wat hier beschreven wordt, geldt voor alle leerlingen.

Onderwijsbehoeften bij begrijpend lezen

Om informatie over de onderwijsbehoeften van leerlingen te krijgen, hoeft u ze het alleen maar te vragen: wat heb jij nodig van je juf of meester? Leerlingen, zeker uit de bovenbouw, kunnen daar prima antwoord op geven. Het antwoord blijkt heel verschillend te zijn per leerling, logisch natuurlijk, zo is het altijd. De ene leerling vraagt om meer herhaalde uitleg, meer rolmodelgedrag van de leerkracht en begeleiding bij het inoefenen, de ander juist om meer zelfstandigheid, om de gelegenheid het zelfsturend te leren. Maar kijkend naar de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen die sterk of juist minder sterk in begrijpend lezen zijn, zijn er wel overeenkomsten zichtbaar.

Wat maakt het verschil tussen sterke en minder sterke begrijpende lezers?

Om die vraag te kunnen beantwoorden, is het goed om te kijken naar wat deze vaardigheid beïnvloedt. Allereerst wordt begrip sterk bepaald door voorkennis en woordenschat. Om tot begrip van een tekst te komen is het nodig dat 90% van de woorden bekend is (Vernooy, 2011). Daarnaast helpt voorkennis om specifieke woorden in een tekst te kunnen begrijpen, of met deze voorkennis de betekenis te kunnen achterhalen. Natuurlijk helpt het ook om vloeiend en vlot te kunnen lezen. Als alle geheugencapaciteit naar het verklanken gaat, blijft er weinig over om tot begrip te komen. Maar het is niet zo dat iedere zwakke technische lezer ook zwak is in begrijpend lezen. In tegendeel, wanneer de zware leestaak wordt verlicht (bijvoorbeeld door het gebruik van voorleessoftware), kan een leerling heel goed tekstbegrip hebben. Wat verder bijdraagt aan een goed leesbegrip is de algemene taalontwikkeling. Lees de tekst van de 'De fnuik & de wrik' en beantwoord de vragen.

De fnuik en de wrik

De fnuik loopste draft in zijn okel. Hij mitste de muikels en litste de vartels. Ontens droof hij de wrik. 'Wat orft je plik?', matste de fnuik. 'Ik ort niet plik, ik ort plok', kluiste de wrik en hij pogelde naar de okel van de fnuik om te mitsen en litsten. Maar oeg, hij mitste niet de muikels... ..

Hoe loopste de fnuik in zijn okel?

Wat mitste de fnuik?

Wie mitste de vartels?

De fnuik of de wrik?

Dat zal best lukken. Wat hebt u ingezet om tot het antwoord te komen? Waarschijnlijk uw taalkennis, waaronder grammaticale knowhow. Leerlingen met een goede taalvaardigheid zullen teksten makkelijker kunnen doorgronden. Ook kennis van strategieën (Förre & van der Mortel, 2010, spreken dan over lees-, sturings- en herstelstrategieën) wordt ingezet en dragen bij aan een beter leesbegrip. Maar al die kennis is nutteloos, wanneer deze niet actief en bewust wordt gebruikt. En dat noemen we 'metacognitie'. Metacognitieve vaardigheden zorgen ervoor dat leerlingen nadenken over hoe ze een tekst moeten aanpakken, wat ze moeten doen om de tekst te begrijpen. Als ze het niet snappen, worden ze zich dat ook bewust. Kortom, het verschil tussen een sterke en minder sterke begrijpende lezer, wordt bepaald door verschillende factoren. En die bepalen de onderwijsbehoeften.

BEGRIJPEND LEZEN

Onderwijsbehoeften van zwakke begrijpende lezers

Om per leerling een specifiek antwoord te kunnen geven, moet de leerkracht weten, hoe het zit met zijn bovengenoemde vaardigheden. Het loont beslist de moeite om dat in kaart te brengen. Als een leerling een beperkte woordenschat heeft, is het handig de woorden voor te bewerken en dus het woordenschatonderdeel pre-teachend aan te bieden. Als technisch lezen het probleem is, lees het voor. Naast deze inhoudelijke aspecten zijn er ook onderwijsbehoeften in de begeleiding van de leerkracht.

Zwakke begrijpende lezers hebben baat bij een leerkracht die het directe instructiemodel gebruikt om de strategieën én stappenplannen (want daarin staan de sturings- en herstelstrategieën meestal) aan te leren. Die helder verwoordt wat geleerd wordt tijdens de les en die goede instructie geeft. Die daarbij voordoet hoe het moet, die hardop denkend voorleest en die duidelijke en concrete feedback geeft: 'Dit gaat goed, dit kan beter zo'. Dit geldt natuurlijk voor alle lezers, maar het verschil zit hem met name in de frequentie van herhaling. Zwakke begrijpende lezers hebben een leerkracht nodig die nog een keer extra voordoet en uitlegt. En nog een keer.... En nog een keer. Nee, dat is niet saai. Ja, voor u als leerkracht, maar dat telt niet. Het helpt ze beter te worden. Daarnaast hebben ze meer begeleide inoefening nodig. Ze kunnen het nog niet alleen.

Zwakke begrijpende lezers hebben vaak weinig besef van hun eigen 'leesgedrag'. Ze hebben een leerkracht nodig die ze daarvan bewust maakt. 'Voicing', noemen we dat, als een leerkracht verwoordt: 'Ik zie dat je naar het plaatje hebt gekeken en dat je daardoor wist dat ...'. En soms helpt het om het tekstniveau wat aan te passen, door te kiezen voor meer alledaags taalgebruik en onderwerpen die dichter bij de leerling staan.

Overdenken

**Vraagt u uw leerlingen wel eens
wat ze van u nodig hebben?**

**Het is handig om ze een
keuzelijstje voor te leggen, dat
geeft openingen voor gesprek.**

Onderwijsbehoeften van sterke begrijpende lezers

Sterke begrijpende lezers trainen hun begripsvaardigheden pas met een tekst waarin ze die ook echt moeten gebruiken om het te snappen. Hun grootste probleem is dan ook dat ze onvoldoende oefenen. Het groepsaanbod is vaak te makkelijk. Deze leerlingen hebben dus vooral een leerkracht nodig die ze uitdaagt met teksten op een hoger tekstniveau, met meer 'academische woorden', abstractere onderwerpen en thema's die wat verder van de leerling af staan.

Zij hebben vaak wel een hekel aan al die herhaling, hoe belangrijk die ook is voor de klasgenootjes. Zij leren het meest van het zelfstandig probleemoplossend handelen, waarbij ze heel bewust hun strategieën moeten gebruiken om een pittige tekst te begrijpen, doorgronden en verwerken. Zij kunnen dat ook, omdat ze zich hiervan bewust zijn. Zij hoeven niet de hele les mee te doen, maar leren veel van het samenwerkend en zelfstandig werken aan goed geselecteerde opdrachten. De tijd die ze over hebben, kunnen ze besteden aan het verwerken van informatie en opbouwen van nieuwe, verdiepende kennis.

Er is dubbele winst te halen, wanneer deze leerlingen af en toe gekoppeld worden aan een zwakkere leerling als rolmodel. Winst voor de leerling die het moeilijk vindt, omdat hij het ook eens ziet van een ander. En winst voor de sterke leerling, omdat verwoorden de metacognitieve vaardigheden versterkt. Maar niet altijd, want uiteindelijk hebben deze leerlingen ook hun eigen uitdaging nodig.

Een pleidooi voor passend begrijpend leesonderwijs

Passend onderwijs wil iedere leerling een stap verder in zijn ontwikkeling helpen maken. Goed passend onderwijs kan dan ook niet zonder opbrengstgericht en handelingsgericht werken. Als leerkracht is het uw taak om, op basis van toets- én observatiegegevens, te analyseren wat een leerling kan en nog te leren heeft. En welke onderwijsbehoeften hij heeft!

Juist in het analyseren en het verbinden van al die gegevens is nog winst te behalen. Denk aan formele toetsen, aan strategietoetsen, gegevens over technisch lezen, taalkennis en woordenschat en vooral ook aan dagelijkse observaties. Bepaal welke leerlingen kunnen werken op een hoger tekstniveau. Bepaal welke leerlingen goed kunnen samenwerken, maak duo's van wisselende samenstelling. Bepaal welke leerlingen de woordenschatoefening voorafgaand aan de tekst moeten doorwerken en of het loont ze achteraf nog eens herhalen. Bepaal in welke mate leerlingen instructie nodig hebben op het gebruik van stappenplannen, bepaal of een leerling zelf nadenkt over zijn handelen, enzovoorts. En maak dan groepen, zoals u dat bij andere vakken inmiddels waarschijnlijk allang doet.

En weet u niet of uw leerlingen eigenlijk wel nadenken over hun eigen handelen, doe dan eens samen 'De fnuik & de wrik'. Dat is niet alleen leuk, maar ook zeer verhelderend!

*Jolanda Roelfsema, MA (1975)
is zelfstandig schoolbegeleider
binnen haar bedrijf Leerkracht.
nu! Zij deed onderzoek naar
de leerkrachtvaardigheden
bij begripsonderwijs in een
doorgaande lijn van groep 1 t/m 8.*

*Zie voor meer informatie
of een exemplaar van de
onderzoeksrapportage
www.leerkracht.nu.*